

4

EL BIENNI NEGRE A NAVÀS. ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE (1934-1936)

Els fets del Sis d'Octubre van quedar profundament marcats en l'imaginari col·lectiu de Navàs. L'assassinat del mossèn Josep Morta va ser el macabre punt culminant d'una espiral que tenia en el capellà un dels seus protagonistes. La repressió va ser terrible. Hi va haver quaranta-cinc detencions i diversos veïns van marxar a l'exili. La minoria republicana va haver de deixar l'Ajuntament i ni l'amnistia del febrer de 1936 va fer que els dirigents d'esquerrres tornessin al poble. De fet, el primer ple celebrat amb tots els membres del consistori restablert va ser el darrer abans de l'esclat de la Guerra Civil, el juliol de 1936.

Les tensions existents durant els anys 20 i inicis dels 30 a Navàs van esclatar violentament amb els fets del Sis d'Octubre de 1934. A la imatge, probablement del 7 d'octubre de 1934, el consistori de dretes després d'haver recuperat el control de la situació. Imatge: Fons familiar Josep Vidal Calmet.

4

EL BIENNI NEGRE A NAVÀS. ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE (1934-1936)

El novembre de 1933 es van celebrar les segones eleccions legislatives a Corts Espanyoles que van ser convocades pel president de la República Niceto Alcalá-Zamora després de la fi de l'aliança entre republicans i socialistes. Amb la incorporació de les dones al dret de vot, van ser les primeres amb sufragi universal a l'Estat espanyol.

Aquestes eleccions van ser guanyades per les dretes, la CEDA i el Partit Radical, iniciant així el període conegut com a Bienni Negre, en el qual el nou govern va fer marxa enrere en la majoria de reformes iniciades els primers anys de la República. Aquest fet, juntament amb la situació de crisi econòmica i l'increment de l'atur, va comportar un empitjorament de les condicions de vida i un augment de la conflictivitat laboral i social. També a les comarques de la Catalunya central.

Durant l'any 1934 hi va haver diverses vagues, com la dels miners de Sallent i la del sindicat de contramestres del Radium. L'entrada de la dreta més reaccionària al govern, la CEDA, a començament d'octubre de 1934, va provocar l'inici d'una vaga general revolucionària, que va tenir especial

incidència a Astúries i a Catalunya. Van ser els coneguts com a fets del Sis d'Octubre.

A Barcelona, el dia 6 al vespre, el president Companys s'afegia a l'aixecament contra el govern de Lerroux i proclamava l'Estat Català dins la República Federal Espanyola. Es van registrar enfrontaments armats tota la nit. El moviment revolucionari s'havia estès a moltes localitats catalanes, però amb el fracàs a Barcelona i la rendició de Companys va perdre tota la força.

La repressió del moviment tingué un gran abast, d'una banda el Parlament va ser clausurat i es van suspendre la majoria d'ajuntaments i l'estatut. Fins al febrer de 1936 es va viure en una situació d'anormalitat democràtica. Hi va haver centenars de detencions de militants dels partits d'esquerres i catalanistes. Amb els sindicats clausurats, la situació dels treballadors es va agreujar. Es van anul·lar totes les bases de treball i els acords aconseguits es van deixar d'aplicar.

Aquesta situació va conduir a un procés entre les diferents organitzacions per avançar cap a la unitat d'acció que cristal·litzarà en les eleccions

La Segona República va suposar avanços significatius per als drets de les dones. Imatge costumista d'un berenar a prop de la masia de la Rovira,

l'any 1932. Imatge: Associació de Veïns i Amics de Castelladral.

EL BIENNI NEGRE A NAVÀS.
ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE (1934-1936)

legislatives del febrer de 1936, que va guanyar la coalició d'esquerres Front Popular. Es va declarar una amnistia i es retornà a la normalitat democràtica. Però la tensió havia pujat un grau més. Al cap de cinc mesos esclatava la Guerra Civil.

4.1. EL NOU CICLE ELECTORAL I L'AUGMENT DE LA TENSÍO SOCIAL

En les eleccions del novembre de 1933 a Navàs, com a la resta de l'estat, van guanyar les dretes. El diari *El Pla de Bages* del 21 de novembre de 1933 donava les gràcies a la secció femenina de la Lliga Catalana, ja que es tractava de les primeres eleccions espanyoles en què podien votar les dones, i denunciava l'actuació de l'alcalde, Joan Escudé Niubò, a qui acusaven d'amenaçes i es tornaven a lamentar de la falta d'una força d'ordre públic a la localitat.

En aquest sentit, seguia l'actuació arbitrària de les forces de l'ordre. El 30 de desembre de 1933 van personar-se a la localitat vuit membres de la guàrdia civil que van fer escorcolls a diferents domicilis i al local de la cooperativa La Fraternitat. L'Ajuntament en va demanar explicacions però no va rebre cap resposta. Les eleccions municipals s'havien de celebrar al cap de 15 dies i la crispació anava en augment.

Els comicis locals es van celebrar el 14 de gener i va obtenir el triomf la coalició dretana Ordre i Administració per sobre de les formacions d'esquerres (ERC i UR) agrupades en la Fraternitat

Cultural Republicana. La dreta es va quedar amb vuit representats i les esquerres amb quatre. El nou alcalde va ser Ramon Serra Camps (vegeu el quadre 11).

Com veurem més endavant, aquest consistori és el que hi haurà a la localitat quan esclatin els fets del Sis d'Octubre. Amb l'arribada de la dreta a l'Ajuntament, una de les primeres notícies reflectides al llibre de plens és un ajustament de comptes amb l'anterior consistori. El 25 de febrer es convoca l'excalde Escudé i se l'interroga severament sobre una sèrie d'assumptes al voltant de la gestió municipal. En un altre ple el 4 de març de 1934 l'alcalde Serra acusa Joan Escudé Niubò de "manca de moralitat administrativa".

De fet, hi ha una mostra evident del dèficit de gestió de l'Ajuntament de l'època ja que, per exemple, no es tenien domiciliats els cobraments que es rebien des de les administracions i calia anar-los a cobrar personalment. El 6 de maig de 1934, a causa d'un robatori que va patir el secretari de l'Ajuntament a Barcelona de 2.473,80 pessetes de la caixa municipal, el ple va acordar obrir una llibreta a la Caixa d'Estalvis i Pensions per a la Vellesa a Manresa, on a partir d'aleshores es rebrien els ingressos per no haver-los d'anar a buscar personalment a Barcelona.

Una de les altres decisions del nou consistori és la voluntat de resoldre l'endèmic problema de la manca de la presència policial a Navàs. L'alcalde Ramon Serra va establir un acord amb la Generalitat per a l'arribada dels Mossos d'Esquadra al

QUADRE 11. COMPOSICIÓ DE L'AJUNTAMENT SORGIT DE LES ELECCIONS DE GENER DE 1934			
Nom	Professió	Partit polític	Càrrec
Camps Serra, Ramon	Comerciant	Ordre i administració	Alcalde (1934-1936)
Coca Brunet, Joan	Comptable	Ordre i administració	Alcalde (1936)
Prat Bernadich, Joan	Comerciant	Ordre i administració	
Vilarmau Rafart, Joan	Pagès	Ordre i administració	
Juncadella Comasòlivas, Ramon	Propietari	Ordre i administració	
Vilarrasa Pastoret, Pere	Forner	Ordre i administració	Representant de Palà de Torroella
Mas Manubens, Joan	Pagès	Rabassaires	
Puig Expósito, Josep	Pagès	Fraternitat Cultural Republicana	
Sala Besa, Ramon	Teixidor	ERC	
Corominas Pla, Joan	Jornaler	Fraternitat Cultural Republicana	

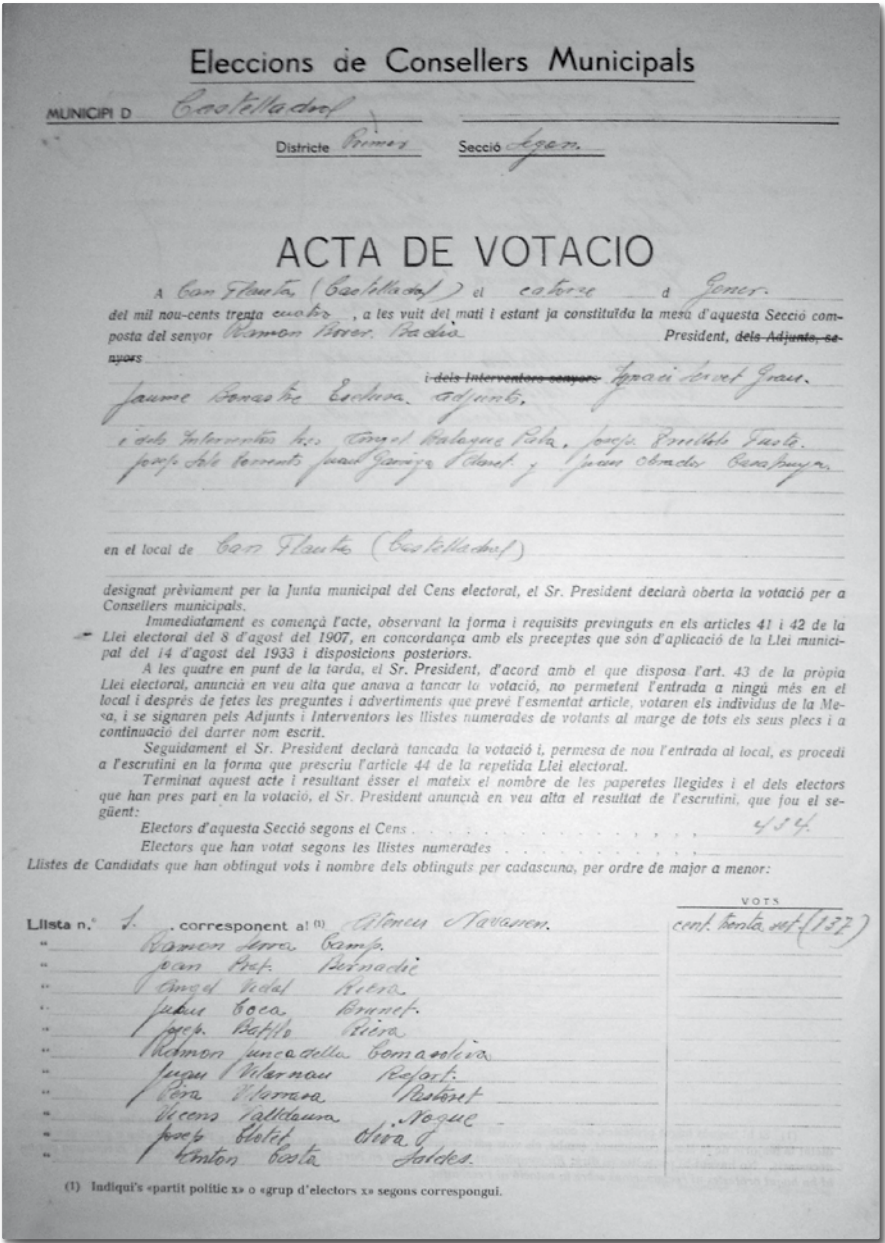
FONT: AMN.

poble per prevenir la conflictivitat social. Aquí es veu clarament les desavinences entre la dreta i l'esquerra en aquest tema. El conseller Sala Besa diu que no cal i que amb un cop de telèfon a la caserna de la Guàrdia Civil de Balsareny ja n'hi ha prou, però l'alcalde li replica que vist l'excitament del poble cada dia més gran s'imposa la necessitat d'una força pública.

Es fa efectiu, doncs, un augment del control policial sobre la població que el trobem reflectit en una carta del 13 abril de 1934 del secretari de Balsareny al seu homòleg de Navàs, en la qual s'alerta dels perills de dos individus que fins aleshores treballaven a la colònia Soldevila (Balsareny) i ara ho feien a Navàs. La carta és interessant també perquè hi trobem per primera vegada l'aparició d'una de les famílies que patiran més la repressió franquista. Se cita Amadeu Camprubí i

el seu fill Miquel (tot i que el text l'anomena també Amadeu) acusant-los de ser líders comunistes locals (vegeu document de la pàgina 101). Tots dos van ser detinguts i processats després dels fets del Sis d'Octubre de 1934. Miquel Camprubí serà un dels cinc navassencs executats l'any 1939 al Camp de la Bota.

De fet, la situació de crisi econòmica i l'augment de la tensió social al Bages i al Berguedà era evident i afectava els principals sectors com el tèxtil, el metall i la mineria. Es tractava de les conseqüències de la crisi mundial fruit del crac del 1929, que va fer reduir espectacularment la demanda i va provocar la pujada de l'atur. A aquest fet cal afegir-hi l'afebliment de la força sindical a causa de les divisions internes, com hem explicat al capítol anterior, i l'augment de la repressió. D'aquesta manera, la patronal va poder

Acta de votació de les eleccions municipals del gener de 1934 a la colònia de Palà de Torroella on, com a la resta del terme, es va imposar la llista de la Lliga (137 vots per 128). El col·legi electoral era situat al barri de Can Flautes. Imatge: Arxiu Municipal de Navàs.

L'APUNT

EL TERCER ANIVERSARI
DE LA REPÚBLICA

Els actes del tercer aniversari de la proclamació de la República ens ofereixen una anècdota ben il·lustrativa dels canvis i permanències que convivia en aquella època al municipi de Castelladral. Davant de l'arribada de la celebració del 14 d'abril, l'Ajuntament va decidir fer una festa a les escoles de Navàs i va llogar dues ràdios perquè els alumnes poguessin escoltar els discursos que es feien des de Madrid, reflex de la importància dels nous mitjans de comunicació en la transmissió del discurs polític.

Per fer-ho es va acordar que l'alumnat de l'escola del Muijal es desplaçés a Navàs amb cotxe i es repartissin entre les escoles del poble. Però els nens de l'escola de Castelladral no hi van poder anar perquè el camí fins a Navàs era impracticable. Als alumnes de Palà de Torroella ja ni estava previst anar-los a buscar. Una evidència de les grans dificultats de comunicació entre els diferents nuclis del municipi.

Durant el Bienni Negre la tensió social i política va anar en augment. A l'esquerra, document de l'abril de 1934 del secretari de l'Ajuntament de Balsareny alertant de la presència

imposar el seus criteris enfront els treballadors. Els conflictes laborals disminueixen, però els que hi ha augmenten pel que fa a la radicalitat.

El conflicte més important d'aquell any va ser la vaga del sindicat Radium, que enquadrava els contramestres del tèxtil, que s'allargà del maig a l'agost. Sembla que va ser seguida per la quasi totalitat dels seus membres, davant d'això la resta d'obriers estaven perplexos perquè consideraven els contramestres els "aristòcrates obrers", ja que gaudien de més bones condicions. Desconeixem el seguiment que se'n va fer a Navàs, però sí que sabem que va afectar a Cal Vidal i a la colònia Palà, on hi hagueren incidents que motivaren la presència de guàrdies d'assalt. Molts patrons es van negar a readmetre els contramestres acomiadats i el conflicte en algunes fàbriques de l'Alt Llobregat encara persistia a inicis d'octubre.

Que el problema social tenia evidents implicacions polítiques ho veiem també per una proposició del conseller Sala Besa, del 17 de juny de 1933, en què demana l'adhesió del consistori a la Generalitat i al seu president Companys. La majoria de dretes que governava no ho va voler i va fer la seva pròpia proposició, que només parlava vagament de defensar l'autonomia catalana.

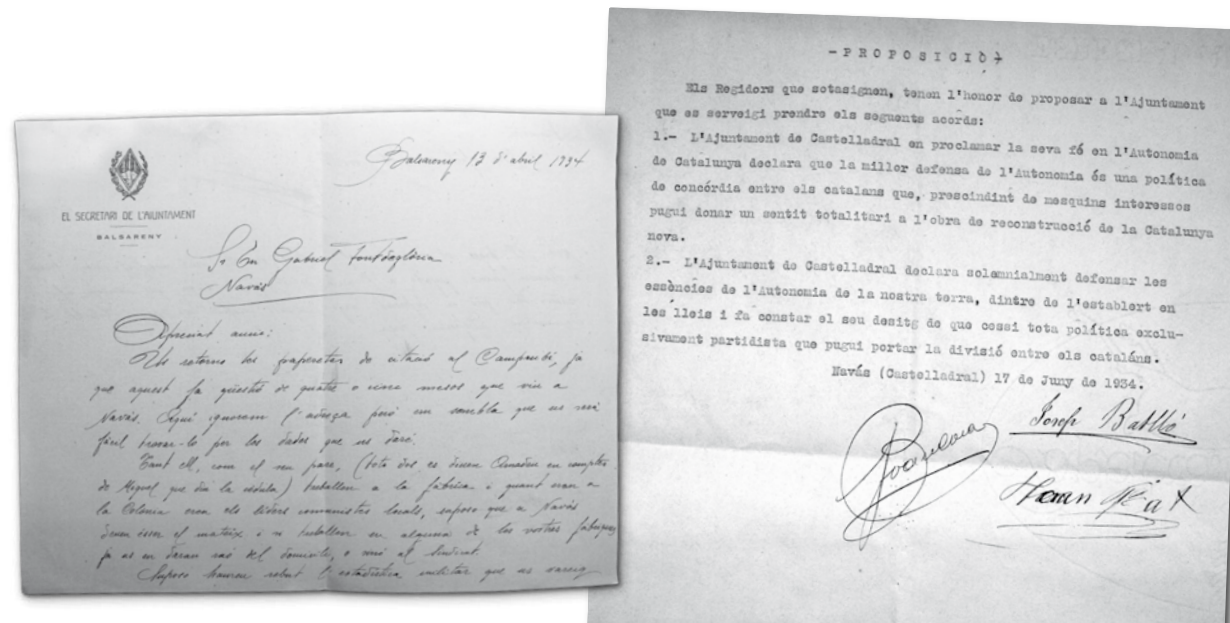
4.2. ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE

Hem explicat que després de les eleccions legislatives, guanyades per les dretes, el febrer següent es van celebrar uns comicis municipals en els

de dos membres, suposadament d'ideologia comunista, al poble de Navàs. A la dreta, la proposició, alternativa a la del grup d'Esquerra, que el grup de la Lliga va plantejar el

juny de 1934 en què s'obviava la figura del president Companys. Imatges: Arxiu Municipal de Navàs.

EL BIENNI NEGRE A NAVÀS.
ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE (1934-1936)

quals a Castelladral també van triomfar les posicions conservadores, seguint la dinàmica existent al país. L'augment de la crisi econòmica i la tensió social que es vivia a Navàs va anar vertiginosament en augment durant aquests mesos i va esclatar finalment durant els fets del Sis d'Octubre. Per a Navàs, aquests coneguts fets, que van acabar amb l'assassinat del mossèn Josep Morta, tenen una doble lectura. Per una banda, signifiquen la culminació més macabra de les tensions arrossegades des de feia trenta anys al municipi, i per l'altra, l'inici de la brutal espiral acció-reacció, que a la majoria de Catalunya té com a punt inicial la Guerra Civil, i que a Navàs té el seu inici aquí. La repressió dels fets del Sis d'Octubre va ser duríssima, amb més de quaranta-cinc

detencions i l'exili de la majoria de dirigents d'esquerres de la localitat. Mostra d'això és que tot i l'amnistia de febrer de 1936, els dirigents republicans no van tornar al poble fins al juliol d'aquell any. Una altra evidència en aquest sentit és que el franquisme també utilitzarà els fets en la cruenta repressió iniciada a partir de 1939. Dels trenta-set consells de guerra de Navàs que hem consultat, gairebé en la meitat s'implicà directament els encausats en els fets.

De totes maneres, resulta paradoxal que del fet més conegut i sens dubte comentat i discutit dels que van tenir lloc en aquest període és del que hem pogut trobar menys documentació. Els plens de l'Ajuntament es van deixar de celebrar i no es van reprendre fins al 23 d'octubre. Els esdeveniments

que van tenir lloc a Navàs no van ser mai jutjats ni hem pogut localitzar cap procediment judicial que ens pugui aportar informació, tot i l'elevat nombre de detencions practicades. Una sensació de confusió que sens dubte es va aprofitar per utilitzar els fets com a arma repressiva sobre tot el moviment d'esquerres. Als consells de guerra del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona celebrats a la postguerra hem pogut trobar tres persones a qui s'acusa directament de ser les autores materials de la mort de mossèn Morta. El diari *Pla de Bages*, del febrer de 1935, parlava de la detenció a Sabadell de Miquel Obradors, de qui es diu que és l'autor de l'assassinat de mossèn Morta i al diari *El Dia* del 8 de febrer es parla de l'intent d'acusar els germans Caselles de la mort del sacerdot. Massa culpables per a una sola víctima.

La majoria d'informació que en tenim procedeix de la premsa de l'època, molt marcada ideològicament, i del llibre *La veritat dels fets del Sis d'Octubre* dels periodistes de la Lliga Joan Costa i Deu i Modest Sabaté. Aquest llibre va ser publicat just abans de les eleccions de febrer de 1936 i s'hi descriuen els esdeveniments d'aquells dies en diferents localitats catalanes des d'una visió clarament partidista. Es tracta d'un relat amb una clara intencionalitat política de desprestigiar les esquerres, amb un llenguatge imprecís, sectari i esbiaixat. A nivell general sosté la idea que l'aixecament fou controlat per ERC a Barcelona però que a la resta de les localitats els que van protagonitzar els fets van ser incontrolats.

Un dels protagonistes dels fets del Sis d'Octubre, Sixte Rebordosa, havia de ser acomiadat per l'Ajuntament el mateix dia de l'aixecament arran del conflicte sorgit per la publicació d'un full volant en el qual es cridava al boicot de la festa major organitzada pel consistori. Imatge: Arxiu Municipal de Navàs.

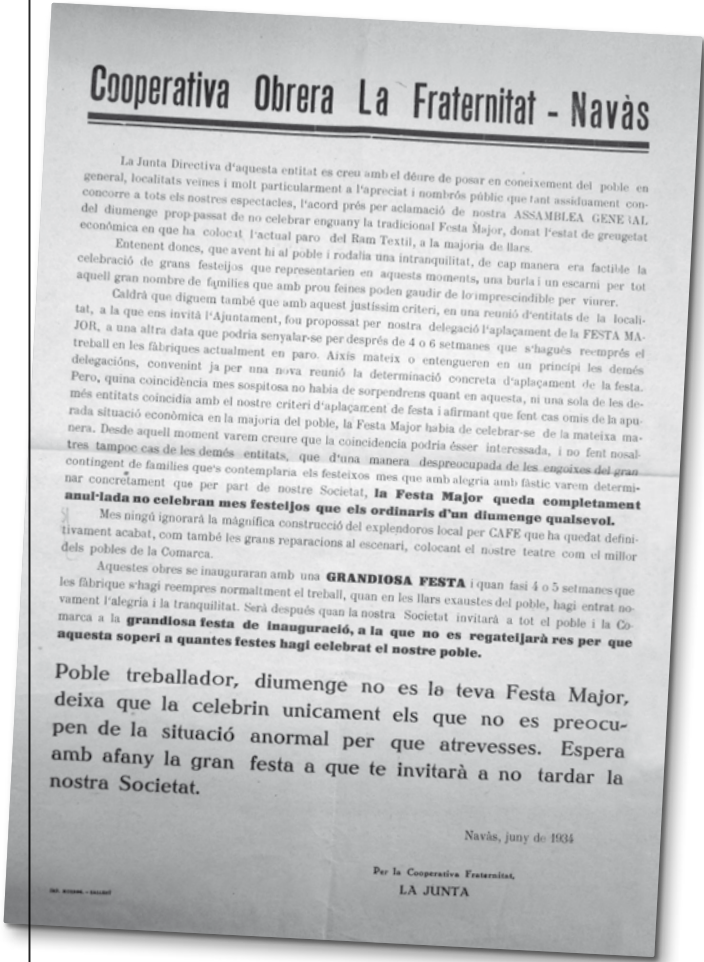
Dins la historiografia contemporània l'obra principal i més completa sobre els fets del Sis d'Octubre de 1934 és la tesi doctoral de Manel López Esteve (UPF), dirigida pel catedràtic Josep Fontana l'any 2012 i publicada amb el títol homònim l'any 2013 per la editorial Base. López Esteve sosté que l'element anticlerical va ser el central de les jornades d'octubre a Navàs, ja que a la mort del capellà de la localitat cal afegir-hi la crema de l'església. Sens dubte es tractava d'això, però agreujat per la personalitat del capellà, ja que, per exemple, ni el vicari ni les monges de les Carmelites van patir cap mena de persecució.

Hem pogut anar veient com al llarg de les primeres dècades del segle XX al nucli de Navàs es van desenvolupar dos sector socials enfrontats. La repressió dels anys 20 i l'arribada del capellà mossèn Josep Morta no apaivagaren els ànims, que es van acabar de radicalitzar amb l'arribada de la República. Per una banda, un moviment republicà i obrer cada vegada més envalentit per les promeses i llibertats del nou règim, i de l'altra, la figura de mossèn Morta que no ajudà a rebaixar la crispació com hem vist després dels fets del juny de 1931 o bé en les seves resistències a la secularització de la vida pública. Política-ment és també ben significatiu que a Catalunya els fets del Sis d'Octubre fossin encapçalats per ERC i l'Aliança Obrera (sindicat que agrupava les organitzacions no integrades a la CNT). A Navàs, tot i que el moviment obrer estava dominat per aquest darrer sindicat, els fets van reves-

tir una terrible gravetat. Probablement perquè, més enllà d'adscripcions ideològiques, els fets del Sis d'Octubre van canalitzar tot el malestar latent durant anys.

Podem seguir el relat dels fets segons el llibre de Joan Costa i Deu i Modest Sabaté d'una manera crítica i intentant aportar una mica de llum a temes que en el text no es concreten. El relat comença d'una manera rocambolesca a partir d'una informació anotada en un "paper d'estrassa" trobada pel secretari municipal, Gabriel Fontdeglòria Gurri, i que és d'on s'afirma haver tret una part de la informació. Segons aquest testimoni, el divendres 5 d'octubre va cridar-se a la vaga general, que no va ser seguida fins dissabte al matí quan l'auxiliar de secretaria de l'Ajuntament va passar per les fàbriques a obligar els obrers a incorporar-s'hi. Sembla estrany que en un municipi amb la tradició insurgent de Navàs els obrers no secundessin aquesta crida.

Aquest auxiliar de secretaria, que el text diu que era alhora cap de les forces d'Estat Català, era Sixte Rebordosa, que, de fet, apareix al llarg del relat. La seva història es remunta als fets ocorreguts al voltant de la celebració de la festa major explicats al capítol anterior, quan presumptament aquest auxiliar de secretaria va fer un full amb el segell de l'Ajuntament que incitava al boicot de la festa oficial i que la cooperativa La Fraternitat va repartir pel poble. L'Ajuntament va acabar destituït Rebordosa en una decisió que calia aprovar

en un ple del mateix dissabte 6 d'octubre. Val a dir que l'auxiliar de secretaria estava emparentat amb la família Valldaura Camprubí, que era de les més controlades per les forces d'ordre.

El cap del sometent, un cop reformat per la Generalitat, era Casimir Ambrós Esquius, membre de la Cooperativa, que disposava de clau de l'ajuntament perquè, segons el text, l'alcalde la hi havia entregat dies abans. Dissabte a la tarda el consistori es trobava reunit per parlar de l'expedient sobre Rebordosa, de qui el text diu que era "precisament aquell que d'aquí unes hores havia d'ésser l'amo del poble i director del moviment revolucionari". Aquest ple coincideix amb el moment en què Companys proclama l'Estat Català. En sortir de la sessió els regidors s'assabenten d'aquests fets i decideixen marxar cap a casa. L'alcalde, a qui el text anomena Joan Serra, es va trobar un escamot davant del seu domicili i li exigiren l'entrega de totes les armes. El poble ja era dominat pel sometent i els revoltats.

El primer que van fer els revolucionaris va ser ocupar l'ajuntament, hissar-hi la bandera d'Estat Català i constituir el comitè revolucionari, "presidit precisament pel funcionari contra el qual l'endemà s'hauria hagut de resoldre l'expedient incoat en contra d'ell per irregularitats en el servei". Es va procedir a anar a cercar els antics integrants de l'Ajuntament per fer el traspàs de poders.

Segons l'acte d'arqueig de la caixa municipal, el mateix 6 d'octubre de 1934 el president del comitè revolucionari era Ramon Sala Besa (cap de la

minoría d'esquerres) i el secretari del comitè revolucionari era Casimir Ambrós (president de la Cooperativa), és a dir que la presència de Rebordosa no apareix en cap document oficial. En l'acte d'obertura de l'estat de comptes de la caixa, el 24 d'octubre, s'observa que les quantitats de la caixa municipal abans i després dels fets del Sis d'Octubre són les mateixes i per tant el comitè revolucionari en cap cas no va ficar la mà a la caixa.

Un cop acabats els tràmits, deixaren marxar els regidors de dretes. En aquest moment, segons continua el relat de Joan Costa i Deu i Modest Sabaté, "sortir de l'ajuntament era realment exposar-se a les ires del populatxo armat. Els regidors desposseïts van demanar que fossin acompanyats a llurs domicilis pels mateixos homes que els havien anat a cercar. El comitè revolucionari hi accedí". Aquestes paraules dites per dos periodistes de la Lliga evidencien moltes coses. Es procedí a tancar tots els cafès menys el de la Cooperativa.

El text explica que davant de l'ajuntament "s'havia concentrat una gentada, en la qual abundaven les dones, certament preses de més excitació que alguns dels homes", en una estigmatització molt pròpia de la dreta de l'època referent al paper de les dones en els aixecaments populars.

La resta del relat se centra en l'assalt a l'església i en l'assassinat del capellà: "Algú incità els grups armats contra el rector del poble, mossèn Josep Morta, i contra la materialitat del temple". El text afirma que els bidons de petroli es van portar de la Cooperativa i es va procedir a cremar el tem-

El carrer de l'Església, amb el temple al fons, va ser un dels escenaris dels sagnants fets dels Sis d'Octubre a Navàs. Imatge: Fons familiar Josep Vidal Calmet.

ple. També explica la peripècia d'un dels assaltants que, amb l'església en flames, es quedà tancat a dins i l'hagueren de socórrer: "El fet irrità més els revolucionaris", que van anar a cercar el mossèn.

Aquí el text parla que els assaltants eren dirigits "pel cap dels comunistes, molt conegut a la població, i anava amb ell una significada autoritat del poble". No en dóna més detalls, per bé que aquí el mot "comunista" entenem que s'utilitza clarament pejorativament, ja que a Navàs els comunistes, del PSUC, no van aparèixer fins al començament de la Guerra Civil, però els autors ho aprofiten per sentenciar que la revolta havia passat de ser "una revolta d'Estat Català a ser una revolució comunista". Però l'hissada de la bande-

ra estelada al balcó de l'ajuntament és l'únic senyal que tenim de l'organització al poble. El text continua explicant la sortida del capellà de l'església, el seu trànsit pel carrer del mateix nom, on va ser insultat i vexat fins a la carretera de Berga, on va ser assassinat. El text parla en tot el relat de "qui feia d'autoritat", probablement el jutge, Pere Codina Bernadich, que entre d'altres calmà el fill de la majordoma, que estava amb el capellà en el moment del crim.

Després de l'assassinat continua el relat amb el trasllat del cadàver al cementiri, "que durant tota la nit va ser motiu de befa dels revolucionaris", i amb l'episodi, explicat com si es tractés d'una pel·lícula, protagonitzat ja de matinada per l'alcalde Ramon Serra, el qual quan "quedaven els comu-

nistes i els més compromesos, molt pocs, d'Estat Català" va anar a recuperar l'Ajuntament amb les armes que havia pres a una parella a qui s'havia enfrontat en el camí.

Aquests darrers fets es produeixen quan a Barcelona ja era evident el fracàs revolucionari i els antics membres dretans del sometent havien tornat a fer-se càrrec de l'Ajuntament. Per tant, la visió heroica de l'alcalde ha de ser matisada.

Aquest text de Joan Costa i Modest Sabaté, ple d'èpica, és contrarestat per un text del 8 de febrer de 1936 aparegut al diari *El Dia*, també just abans de les eleccions legislatives que havien de dur el triomf de les esquerres. Es tracta d'una resposta directa al relat que hem explicat i acusa el capellà assassinat de fer "servir la seva autoritat per coaccionar les consciències, per ordenar les conductes particulars al seu gust i encara per immiscir-se en qüestions familiars i en la vida privada de la gent". El text parla de la influència del capellà sobre els amos de la fàbrica Industrial Cotonera, propietat dels Vidal, per fer llistes de selecció d'obriers segons les seves idees religioses. També explica els fets del juny de 1931, quan un grup de jesuïtes armats es van presentar al poble procedents del convent de Barcelona on hi havia un germà seu i cita com a exemple d'intromissió en qüestions familiars del capellà en el cas del metge Ballús, vingut de nou al poble i, segons el mateix text "contra el qual es conjuraren un altre metge del poble militant en un partit de dreta i el difunt sacerdot". El text acaba amb les explicaci-

L'APUNT

EL FETS DEL SIS D'OCTUBRE A LA PREMSA

La presència dels fets de Navàs a la premsa va ser considerable. Tot i que en altres localitats es va assassinar gent conservadora i de dretes, Navàs va ser, juntament amb el Morrell, un dels dos únics pobles on va morir el capellà. Els diaris, des de les seves tribunes d'opinió, no van sortir del seu guió establert, per bé que els de tendència dretana van tenir moltes més pàgines per difondre la seva versió ja que l'estat de guerra imposat va establir la censura que va afectar sobretot la premsa d'esquerres.

És el cas del diari *El Dia*, suspès durant tres mesos i on pràcticament no hi apareix cap informació. En canvi, *El Pla de Bages* va poder publicar la primera notícia el dimarts següent, el 9 d'octubre de 1934, i destaca que l'alcalde va poder rearmar els antics membres del sometent que havien estat expulsats feia poc per retornar la tranquil·litat al poble. Entre d'altres, el diari conservador diu el següent: "Segons notícies un grup d'uns 25 o 30 van dirigir-se a l'església i van calar foc als altars i cadires. Després es dirigiren a la rectoria, on van detenir el reverend Josep Morta i se l'emportaren, dient que l'acompanyaven a la secretaria de l'ajunta-

ment, situada a la carretera. Durant el camí el van fer objecte de tota mena d'insults de paraula i obra. Cops, bufetades, li escopiren a la cara. Finalment van acabar la seva obra assassinant el malaurat, engegant-li vuit o deu trets; el van arrossegat fins al cementiri i en ésser al peu de la paret aixecaren el seu cos i el tiraren a l'altra banda, o sigui dins el recinte". El mateix diari, el 10 d'octubre de 1934 parla de mossèn Morta a primera plana amb un article titulat ben explícitament "Un màrtir", i diu que els navassencs no oblidaran mai el seu martiri. Començava la construcció d'una llegenda.

La repercussió dels fets de Navàs va ser de tal transcendència que en van aparèixer notícies a la majoria de diaris catalans de l'època.

El diari il·lustrat de Barcelona *El Día Gráfico*, també va publicar un reportatge dels fets on s'inclouen dues imatges. D'una banda, la que obre el present capítol d'aquest llibre i de l'altra, aquesta on una creu marcava on havia estat abatut el capellà Josep Morta. Imatge: Josep Serriols Feliu.

ons ja documentades de l'oposició del capellà a la secularització de la vida navassenca.

El text del diari *El Dia* nega que la intenció de la multitud fos l'assassinat del capellà i explica que fins i tot al jutge del poble, Pere Codina Bernadich, d'ERC, que acompanyava Josep Morta en el moment dels fets, "li passà una bala ran de les cames"; per tant, insinua que l'episodi va ser fruit de l'ira espontània d'algun participant en els fets. També nega que es fes befa del cadàver i que fos llançat per la tàpia del cementiri, i denuncia l'actitud de la gent de dretes de Navàs que, covardament, restava a dins les cases mentre passava això.

En aquest cas el diari, proper a ERC, centra totes les acusacions en els membres de la Cooperativa i retreu a la dreta d'utilitzar la mort del capellà per a benefici polític propi, i fins i tot ar-

riba a acusar "un partit extremista que, malauradament, ha adquirit alguns adeptes a Navàs a causa de la propaganda d'un mestre racionalista, de nom Teruel, que anys enrere es dedicava a propalar les seves doctrines al poble".

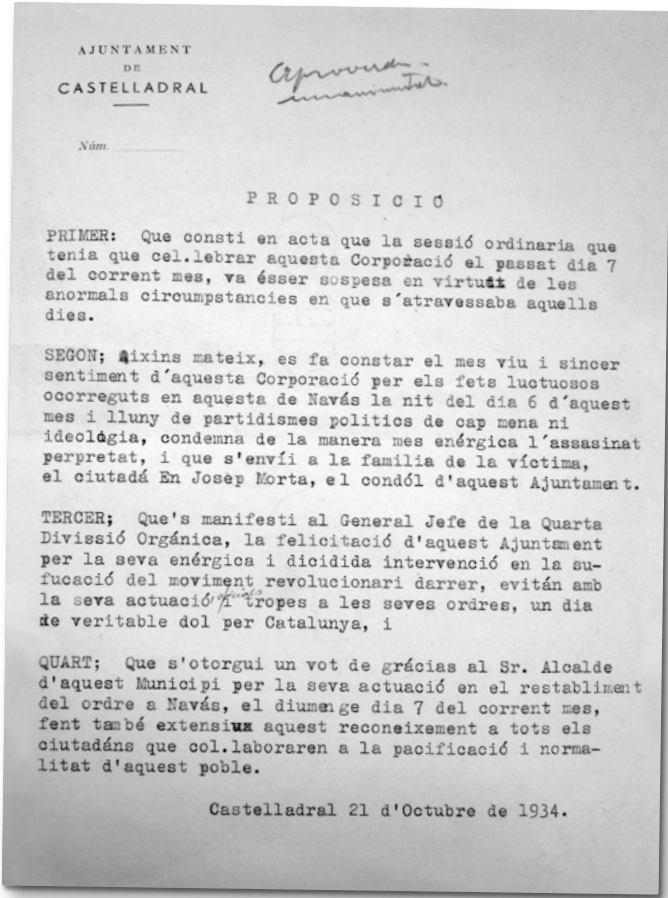
Escoltant aquestes dues versions podem afirmar, com diu López Alegre, que el component anticlerical es convertí en l'element central de les jornades d'octubre, però que tot aquest odi se centrà en la figura del capellà mossèn Josep Morta. Com afirma López Alegre, la confrontació social que va irrompre durant la primera setmana d'octubre va fer veure a les classes subalternes que era possible fer trontollar els fonaments de les classes dominants que amb vehemència s'havien oposat a les reformes del govern i a les demandes d'obriers i pagesos. Els atacs a industrials, als propietaris agraris, a l'església o a les forces

Portada del diari catòlic i catalanista, editat a Barcelona, *El Matí* del dimarts 16 d'octubre de 1934, que publicava un extens reportatge sobre la seva versió dels fets succeïts. Imatge: Josep Seriolis Feliu.

Proposició de l'Ajuntament del 21 d'octubre de 1934 en què es condemnen els fets del Sis d'Octubre, es felicita l'estament militar i l'alcalde, Ramon Serra, per la seva actuació. Va ser

aprovada per unanimitat en absència de la minoria d'esquerres. Els seus membres havien fugit a l'exili o havien estat detinguts (imatge: Arxiu Municipal de Navàs.

EL BIENNI NEGRE A NAVÀS.
ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE (1934-1936)

de l'Estat arreu de Catalunya van evidenciar que allò no era, només, una proclama governamental i una mobilització cívica, sinó que hi havia tot un altre substrat.

4.3. LA REPRESSIÓ DELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE. UN ALCALDE-GESTOR

La Guàrdia Civil va trigar cinc dies a arribar a Navàs després dels fets del Sis d'Octubre. Durant aquell temps dues dotzenes d'homes (probablement membres del nou sometent) van mantenir l'orde a la població, sense cap concurs de la força pública. L'Ajuntament constitucional va ser anul·lat i es va declarar l'alcalde Ramon Serra com a alcalde-gestor, sota la supervisió de la comandància militar de Manresa. Es va declarar l'estat de guerra. Hi ha una proposició del 21 d'octubre aprovada pel consistori en la qual podem veure la visió dels fets per part de la majoria dretana de l'Ajuntament i en la qual es condemna "de la manera més enèrgica l'assassinat perpetrat".

La primera entrada al llibre de plens de l'Ajuntament després dels fets del 23 d'octubre està redactada en castellà. L'autoritat militar, el capità d'infanteria del batalló de metralladores número 4, Pedro Mercader i Bofill, que actua com a delegat del tinent coronel de Manresa, procedeix a la destitució dels regidors d'esquerra: Ramon Sala Besa (ERC), Joan Corominas Pla, Joan Mas Manubens (UR) i Josep Puig Expósito. L'Ajuntament queda format només pels sis regidors

BAJAS Censo Patronal y Obrero Ayuntamiento de Castellón

D. F. Forcada de la Casa FILATURES FORCADA, S. A.
dedicada a la industria de Algodón establecida en la calle de Capellana pone en conocimiento de esa ALCALDIA, que durante el mes de Noviembre de 1935, han sido dados de baja en la plantilla de personal de esta Casa, los empleados y obreros que a continuación se relacionan:

APELLIDOS	NOMBRE	EDAD	SEXO	DOMICILIO	OFICIO (1)	Causa de la baja (2)	Fecha de la baja (3)	Cantidad a pagar (4)
Vidal Flotats	Dolores	45	M	Navàs	Tejil			
Corbera Riera	Adriana	44	M	"	"			
Sellarès Santamaria	Pilar	28	M	"	"			
Solà Cortès	Àngela	25	M	"	"			
Ribera Sabata	José	24	M	"	"			
Puigbò Bruch	Josep	20	M	"	"			
Ribera Campubí	José	19	M	"	"			
Ribera Campubí	Adriana	17	M	"	"			
Vallbona Campubí	Marcel·la	16	M	"	"			
Palari Pajarols	Climent	18	M	"	"			
Carbonell Oliveres	José	14	M	"	"			

Navàs 27 de Noviembre 1935
Firma y sello de la Casa
FILATURES FORCADA, S. A.
D. F. Forcada

Sr. Alcalde-Delegado del Consejo de Trabajo

(1) Si se trata de indigenas con una V y se trata con una D.
(2) Indiquen si es por defunción, renuncia del trabajador, traslado, etc.
(3) Indiquen el día que se produce la baja.
(4) Indiquen con una D si es diario, con M si es mensual y M si es anual. — Si la labor fuera pagada a diario, indiquen la remuneración por día.

de la dreta escollits a les eleccions del febrer del 34 més els dos suplents (també de dretes). Un comandament militar havia de supervisar l'administració municipal i controlar la conflictivitat social. Oficialment el nou Ajuntament no serà constituït fins al 3 de maig de 1935, donant compliment a un decret del governador general de Catalunya.

Els sectors dretans van iniciar una campanya per perpetuar la memòria del difunt rector. El 7 d'abril de 1935 les joventuts tradicionalistes i la Lliga de Navàs celebren actes en record i protesta del vil assassinat del rector per “ajudar així com a bons navassencs a foragitar del poble els que conscientment o inconscientment han contribuït a deshonrar Navàs davant el món civilitzat.” L'11

d'octubre de 1935 es va concedir a l'alcalde Serra la creu de la primera classe de l'Orde del Mèrit Militar, distintiu blanc.

La repressió va continuar amb la requisada de totes les armes del poble que van ser entregades a la comandància. És ben significatiu un document del 27 d'octubre en el qual es diu a l'alcalde com s'ha de reunir i tractar amb el sector agrari del poble, propietaris i parcers. També es va donar gran llibertat als caps militars per reprimir qui no firmés l'acord, evidenciant que els rabassaires eren un dels focus de tensió, després del conflicte amb la llei de contractes de conreu de l'abril de 1934.

Com és ben sabut, la repressió va començar pel govern de la Generalitat, que va ser empresonat i l'autonomia catalana va quedar suspesa. Per la

En aquest document de la fàbrica Filatures Forcada es relacionen els noms d'onze persones que van ser acomiadades del seu lloc de treball

durant el novembre de 1934. Moltes d'aquestes estaven relacionades amb partits d'esquerra i eren properes a la CNT. Imatge: Arxiu Municipal de Navàs.

EL BIENNI NEGRE A NAVÀS.
ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE (1934-1936)

presó de Manresa es calcula que van passar-hi unes cinc-centes persones de partits i associacions d'esquerra. La repressió va ser molt àmplia i desproporcionada ja que no sols va afectar els responsables directes dels fets sinó que es va ampliar a tots els sectors polítics de l'esquerra.

Els processats directament pels fets del Sis d'Octubre de 1934 són noranta-set a la ciutat de Manresa i cent sis a la resta del Bages i Berguedà. Segons López Alegre, de Navàs van ser processats més de trenta militants cenetistes que van estar quinze mesos empresonats. A partir de les dades que subministra López Alegre i de les informacions extretes dels consells de guerra del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona, hem pogut confeccionar la llista (vegeu el quadre 12) on consten cinquanta-quatre persones que van patir alguna mena de repressió arran dels fets o bé es van haver d'exiliar.

En total hem tingut notícia que fins a quaranta-cinc habitants del terme van patir alguna repressàlia a conseqüència dels fets del Sis d'Octubre. A banda d'aquests quaranta-cinc, sabem que onze persones més van ser acomiadades de la fàbrica Filatures Forcada, majoritàriament dones: Antònia Corbera Riera, Adriana Ribera Campubí, Dolores Vidal Flotats, Àngela Solà Cortès, Pilar Sellarès Santamaria, José Riera Sabata, Modest Puigbò Bruch, Josep Palari Pajarols, Josep Carbonell Oliveres, Climent Palari Pajarols i Josep Ribera Campubí (vegeu el document de la pàgina anterior).

Entre els empresonats, tots homes, hi ha els principals protagonistes de la revolta. Sixto Rebordosa, funcionari expedientat; Ramon Sala Besa, president del comitè revolucionari i dirigent de la minoria d'esquerra, i Casimir Ambrós Esquius, caporal del sometent, president de la Cooperativa i secretari del comitè revolucionari. També es van detenir els principals quadres del sindicat CNT a la localitat, com Miquel Obradors Mas, Joan Sarri Rovira i Pasqual Sensada Perra-mon. Entre els detinguts també hi ha el mestre de l'escola de la Cooperativa, Joan Teruel.

Si observem la professió de cadascun d'aquests, veiem que majoritàriament eren persones relacionades amb el món tèxtil i les tasques agrícoles. A la majoria se'ls va detenir entre octubre i novembre i posteriorment se'ls va processar, tot i que desconexem el temps que van ser a la presó. Dels que en coneixem el lloc de reclusió, vint-i-tres van passar per la presó de Manresa, set per la presó Model de Barcelona i cinc van ser internats als vaixells-presó situats al port de Barcelona, l'Uruguai i l'Argentina. A dos dels detinguts se'ls va aplicar l'ordre de desterrament. El gener de 1935 encara es van practicar detencions sota l'acusació de tinença d'explosius.

Entre aquestes darreres hi trobem el cas dels Cardona, els únics detinguts pels fets que no vivien al nucli de Navàs. Ramon Cardona Expósito i el seu fill Josep Cardona Cinca, naturals de Cal Reixes (a la vall d'Hortons) són acusats d'haver estat subministradors de mu-

QUADRE 12. DETINGUTS I REPRESALIATS PELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE A NAVÀS							
Cognoms i nom	Militància	Ofici	Repressió	Empresonat	Detingut	En llibertat	Observacions lestacades
Alsina Parera, Manel	ERC	Sastre	Detingut i processat	Manresa/Vaixell Uruguai			
Ambrós Esquius, Casimir	ERC		Detingut i processat	Manresa			Caporal del sometent. Secretari del Comitè Revolucionari Membre de la cooperativa
Arnalot Casanova, Ignasi			Detingut i processat	Vaixell Uruguai		20/12/1934	
Camprubí Soler (?), Amadeu	CNT	Obrer fabril	Detingut i processat	Manresa			
Camprubí Arderiu, Miquel		Mecànic de teixits	Detingut i processat	Manresa?			
Cardona Cinca, Josep			Detingut				
Cardona Expósito, Ramon			Detingut	Detingut per tinença d'explosius	01/01/1935		
Casals Masas (?), Josep			Detingut i processat	Vaixell Uruguai			
Casals Valero, Pedro <i>El sastre de l'agulla</i>	ERC	Miner	Detingut i desterrat				
Castellana Planas, Joan	CNT	Pagès	Detingut				
Codina Bernadich, Pere			Detingut i processat	Manresa			
Farré, Josep			Detingut i processat	Barcelona	27/11/1934		
Flotats Caus, Esteve		Carnisser	Detingut i processat	Manresa			Membre de la cooperativa
Flotats Subirana, Lluís			Detingut i processat	Manresa			
Gaja Luco, Ramon			Detingut i processat	Vaixell Uruguay	16/10/1934		
Garriga Masa, Celdoni			Detingut	Detingut per tinença d'explosius	01/01/1935		
Ginestà Garriga, Ramon			Detingut i processat	Manresa			
Hernández, Elies		Miner	Detingut, processat i desterrat	Barcelona			
López, Manel			Detingut i processat	Vaixell Argentina		06/1935	
Llorca Domènech, Vicenç	CNT	Ferroviari	Detingut				
Marsinyac Colldeforn, Josep		Dependent	Detingut i processat	Manresa			Membre de la cooperativa
Mayordomo (?), Andreu			Detingut i processat	Manresa			Guàrdia Civil
Mercader Albana, Caietà	CNT	Ajudant de contramestre	Detingut i processat	Barcelona	02/12/1934		
Molgosa Valldaura, Ramon	CNT	Teixidor/lampista	Detingut i processat			Detingut a la Seu d'Urgell	
Morón, Vicenç	PCC?		Detingut i processat	Barcelona			
Nogueras Corominas, Isidre			Detingut i processat	Manresa			
Nogueras Saumell, Carles			Detingut i processat	Manresa			24/04/1935
Obradors Ambrós, Francesc	UR	Pagès	Exiliat	Es va exiliar a Barcelona			Subcap del sometent
Obradors Bonsfills, Josep		Pagès	Detingut	Detingut per tinença d'explosius	01/01/1935		

Cognoms i nom	Militància	Ofici	Repressió
Obradors Mas, Miquel	ERC-CNT		Detingut i processat
Obradors Mas, Francesc			Detingut i processat
Obradors Solsona, Conrad			Detingut i processat
Palau Serra, Adjutori		Jornaler	Detingut i processat
Puigdefàbregas			Detingut i processat
Puig Pla, Pere			Detingut
Ribera Camprubí, Josep	CNT	Paleta	Detingut, processat
Rebordosa, Sixte	JEREC?		Detingut i processat
Sala Besa, Ramon	ERC	Teixidor	Detingut i processat
Sarri Rovira, Miquel		Teixidor	Detingut, processat i exiliat
Sensada Perramon, Pasqual	CNT	Contramestre	Detingut i processat
Solà Camprubí, Miquel <i>Farrarol</i>	CNT	Teixidor	Exiliat
Soler Grífol, Josep			Detingut i processat
Teruel Munuera, Joan		Mestre	Detingut i processat
Teruel, Àngel (?)			Detingut i processat
Torrens, Ramon			Detingut i processat

FONT: López, M. *Els fets d'Octubre de 1934 a Catalunya*. Barcelona: Base, 2013 / AMN / ATMTT.

Empresonat	Detingut	En llibertat	Observacions destacades
Barcelona		06/05/1935	
Manresa		06/05/1935	
Manresa			
Barcelona	27/11/1934	03/03/1935	
Manresa			
Detingut per tinença d'explosius	01/01/1935		
Manresa			Acomiadat de Filatures Forcada
Manresa			Auxiliar de la secretaria de l'ajuntament expedientat just abans dels Fets. Líder del Comitè Revolucionari
Manresa			Regidor. President del Comitè Revolucionari No tornarà a Navàs fins al juny del 36
Manresa			
Manresa	26/11/1934		
Manresa			
Manresa			Mestre de la cooperativa
Manresa			
Barcelona	27/11/1934		

nició. El Josep figurava com a propagandista d'esquerres i durant un registre se li van trobar armes (dues escopetes de caça) i una quantitat considerable de dinamita que, amb tota probabilitat, aconseguia treure de la mina de Cardona, a la qual pertanyia la casa que el seu pare i la seva família havien ocupat. Es tracta de Malagarriga, un enclavament del municipi de Pinós situat entre Palà i Cardona i propietat de la Unión Española de Explosivos, casa on el pare s'havia instal·lat, segons va declarar, perquè estava abandonada.

Coneixem com a mínim tres casos de navassencs que van marxar a França o es van amagar a Barcelona. En tenim notícia perquè tots tres ho van declarar després 1939, quan van ser sotmesos a consell de guerra; és per això que creiem que segurament n'hi havia molts més. D'altres, com el del futur alcalde Ramon Sala Besa, sabem que en sortir de la presó es va instal·lar a Barcelona amb la intenció de no tornar mai més a Navàs. Com veurem, el paper de l'Ajuntament en la repressió va tenir molt a veure amb aquesta decisió. No van tornar ni amb l'aprovació de l'amnistia del febrer de 1936, quan arreu del país els líders d'esquerres van reprendre la vida política activa. Els fets del Sis d'Octubre a Navàs havien deixat una empremta massa forta.

La comandància militar de Manresa també controlava els partits i associacions d'esquerres. En un primer moment van ser prohibits i clausurats i de mica en mica van tornar a ser legals,

però qualsevol reunió havia de ser notificada amb prou antelació perquè l'estament militar hi donés permís. La cooperativa La Fraternitat va restar clausurada fins a finals de novembre de 1935. Al sindicat CNT se li va tancar la seu de la carretera com a mínim fins a l'estiu de 1935; els van requisar els béns mobles, que no van ser retornats fins al març de 1936. En aquesta devolució, com a curiositat, sabem que es van trobar a faltar molts llibres de la seva biblioteca, entre els quals figuraven obres d'escriptors llibertaris i anarquistes com Kropotkin, Reclus, Ángel Pestaña, Frederica Montseny, etcètera, llibres com *La escuela moderna*, de Francesc Ferrer i Guàrdia, i llibres de diferents autors com Zola, Tolstoi, Dumas, Cervantes etc.

A nivell general, podríem dir que les forces conservadores van aprofitar la conjuntura dels fets del Sis d'Octubre de 1934 per fer una forta repressió a les diverses organitzacions obreres i d'esquerres. La repressió vista com una venjança o un càstig serà una de les claus que portaran inexorablement a un enfrontament armat entre els diferents bàndols.

4.4. L'ALCALDE-GESTOR, UN AJUNTAMENT INTERVINGUT

Com ja hem dit, a partir de l'octubre de 1934 els ajuntaments van ser sotmesos a un control militar, i al capdavant s'hi va situar un alcalde gestor, que en el cas de Castelladral va ser el mateix Ra-

Ramon Serra Camps, alcalde de Navàs en aquest període. Imatge: Arxiu particular.

mon Serra. Aquest fet garantia un control absolut del consistori per part dels sectors més dretans o conservadors, amb la majoria de representants de l'esquerra a la presó o a l'exili. El *nou* Ajuntament reprendrà la tasca que tenia engegada, per exemple pel que fa a infraestructures.

La religió torna a agafar protagonisme i es deixa enrere el laïcisme republicà que fins llavors havia dominat. El nou rector és Manuel Cuadrench, que exercirà el càrrec fins després de la guerra. Es tornen a celebrar les festivitats que durant els primers anys de la República havien estat anul·lades, com la processó de Corpus, de la qual la comissió gestora diu el següent: "Avui representa pel nostre poble el retorn de festes litúrgiques, que en mala hora ens havien sigut arrabassades

EL BIENNI NEGRE A NAVÀS.
ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE (1934-1936)

per persones que es titulaven amants de la llibertat, i que constituïen la major joia del poble."

El dèficit en serveis de la localitat continua sent evident. El nucli de Navàs només tenia un telèfon per comunicar-se amb l'exterior, instal·lat en una casa particular. L'Ajuntament es va acollir a un decret pel qual els ajuntaments que no tinguessin servei telefònic el podien demanar a la presidència de la Generalitat. A finals d'octubre de 1935 s'aprovà un projecte de millora de l'enllumenat públic.

Pel que fa les infraestructures viàries, el març de 1935 es proposà incloure unes millores a les carreteres dels municipis veïns, fet que posa en evidència la manca de vies de comunicació i transport. Són canvis adreçats a millorar l'aïllament i comunicació que tenen molts punts del municipi però la majoria d'aquestes propostes no es van acabar de materialitzar. A la colònia de Palà de Torroella, a finals de novembre de 1934, Joan Palà cedeix a l'Ajuntament el pont sobre el riu Cardener i els terrenys del voltant per fer-hi els accessos a la carretera Manresa-Bassella. El consistori ha d'acceptar les condicions del senyor Palà.

Per mitigar els problemes evidents d'atur, l'Ajuntament va iniciar algunes obres municipals i es va aprovar demanar un ajut per fer unes obres a la barriada coneguda com a Ca l'Alsina o Navarons, per donar feina a la gent de la localitat que estava a l'atur. Pel que fa a l'ensenyament, es continuen les feines per enllestir les noves esco-

L'APUNT

L' ALARMANT SITUACIÓ ECONÓMICA
DEL TÈXTEL

118

La situació econòmica a principis de l'estiu de 1936 era alarmant. Les grans indústries tèxtils de Navàs estaven sotmeses, com tot el tèxtil català, a una profunda crisi. La patronal sostenia que per mantenir tots els llocs de treball calia reduir la setmana de treball a només quatre dies, cosa que els representants dels obrers no veien bé perquè els suposava un greuge enorme per a la subsistència de les famílies. Aquesta situació sens dubte afectarà tot el procés revolucionari posterior del juliol de 1936,

La crisi del sector del tèxtil, activitat econòmica dominant a la comarca, es va anar agreujant durant els anys 30 fins a l'esclat de la Guerra Civil.

en què segurament una part dels treballadors veien els empresaris com a culpables de la precària situació que vivien. A Palà de Torroella, per exemple, Joan Palà i Claret informava el 17 d'abril de 1936 que es reduiria els dies de feina a quatre a la setmana i es deixaria de treballar dilluns i dimarts per no haver de tancar la fàbrica ni acomiadar ningú; això afectava 252 persones, de les quals 60 eren homes, 160 dones i 32 menors de 16 anys.

Si tenim en compte que l'any 1936 al municipi hi

viuen 3.700 persones, ens podem fer una idea del que representava el tèxtil en el conjunt de la població. També podem observar com el nombre de dones treballadores al tèxtil triplicava el dels homes.

QUADRE 13. TREBALLADORS TÈXTILS A LES INDÚSTRIES
DE CASTELLADRAL (1936)

Indústria	Total de treballadors	Dones	Homes	Menors de 16 anys
<i>Indústria Cotonera</i>	285	222	63	
<i>Palà de Torroella</i>	252	160	60	32
<i>Filatures Forcada</i>	201	135	66	
TOTAL	738	517 (70%)	189 (26%)	32 (4%)

FONT: AMN.

En una situació de crisi sostinguda i amb un atur que no parava d'augmentar, la tensió social no parava de créixer exponencialment. Al Bages i el Berguedà, l'any 1936, els sindicats d'oposició eren majoritaris respecte de la CNT. A Navàs, tot i que havia tingut un retrocés important d'afiliats encara era el sindicat dominant. Amb l'esclat de la guerra els sindicats d'oposició, com també els autònoms, es fusionaran amb la UGT i evolucionaran cap a tesis més socialistes; així, l'estiu de 1936, aquest és el sindicat més fort a Manresa i en altres pobles del Bages i Berguedà. Però a Navàs es manté l'hegemonia de la CNT i l'anarcosindicalisme; la UGT, com veurem, no es fundarà fins al 1937. En canvi, a la colònia de Palà de Torroella serà aquest darrer el sindicat dominant i les tesis anarquistes hi tindran poca rellevància.

les. El novembre de 1934 es designa Pere Pagès Soler com a nou mestre. El desembre de 1935 es designa Cristina Boada com a mestra de l'escola nacional de nenes de Castelladral.

L'Ajuntament va regular el que considerava un excés d'immigració que rebia el poble, al·legant que hi arribava gent de dubtosa conducta que a més a més causava perjudicis notoris als pobres de la localitat.

4.5. EL DIFÍCIL RETORN A LA LEGALITAT
REPUBLICANA

La situació de control de les autoritats militars sobre els afers importants del poble es va acabar el febrer de 1936. De cara a les noves eleccions, en un document del 27 de gener de 1936, s'explica com ha d'actuar l'alcalde davant d'aquesta nova situació, en què torna a haver-hi llibertat de propaganda per a tots els partits polítics. Quan es vulgui celebrar un míting o una reunió pública s'haurà d'avisar amb vint-i-quatre hores d'antelació del lloc, dia, hora i objecte de la reunió. La Cooperativa, la CNT i el sindicat Radium informen de les primeres reunions, que representen un retorn gradual a la normalitat.

La coalició d'esquerres agrupada sota el front popular va imposar-se les eleccions generals del febrer de 1936. A Catalunya el Front d'Esquerres va guanyar davant el Front Català d'Ordre (format per la Lliga i els sectors tradicionalistes). A Navàs, però, va guanyar el Front d'Ordre amb

754 vots per 673 del Front d'Esquerres. El 21 de febrer es promulgà la llei d'amnistia, que suposava el retorn del govern de la Generalitat de Catalunya i els ajuntaments d'esquerres suprimits. Aquest fet significava que li eren retornades als alcaldes totes les seves funcions anteriors als fets del Sis d'Octubre de 1934 i que s'eliminava la figura d'alcalde-gestor.

En aquestes eleccions va fer d'apoderat per Esquerra a Palà de Torroella Joan Peramiquel, l'home que marcaria una gran part dels fets de la colònia durant aquells anys, i especialment durant la guerra. Havia organitzat la UGT, sindicat majoritari a la colònia, i va ser-ne el president durant tot el conflicte. D'aquelles eleccions recordava que havien estat molt renyides: "la gent veia que eren importants perquè hi havia la part dels Rabassaires. Hi havia molta tensió. A Palà Nou encara n'hi havia més (...) L'amo, als que votaven per la Lliga, els portava en cotxe, i els que no, hi havien d'anar a peu".

Un cop celebrades les eleccions, i amb la victòria dels partits d'esquerra, un decret del governador general president de la Generalitat del dia 17 de febrer de 1936 disposava la immediata reposició de tots els ajuntaments. Aquest fet significava el retorn dels cessats de l'esquerra. Però en el cas de Navàs, aquests no s'hi van presentar. Ja hem explicat que el màxim dirigent d'ERC, Ramon Sala Besa, represaliat pels fets del Sis d'Octubre, treballava i residia a Barcelona. L'Ajuntament va decidir tirar endavant la seva tasca i dies després

119

La presència femenina en el treball tèxtil era evident, tant a les fàbriques com als oficis que se'n derivaven. Cosidor de noies de Navàs, l'any 1933. Imatge: Fons familiar Josep Vidal Calmet.

va aprovar per aclamació de tots els assistents una proposició per felicitar el restituït president i Govern de la Generalitat i fent una encesa de defensa de les virtuts autonomistes de estatut de Catalunya. Va manifestar que per raó de la seva ideologia política es considerava no partidari del separatisme i es declarava fervent favorable d'un estatut que acollís totes les aspiracions de Catalunya.

120

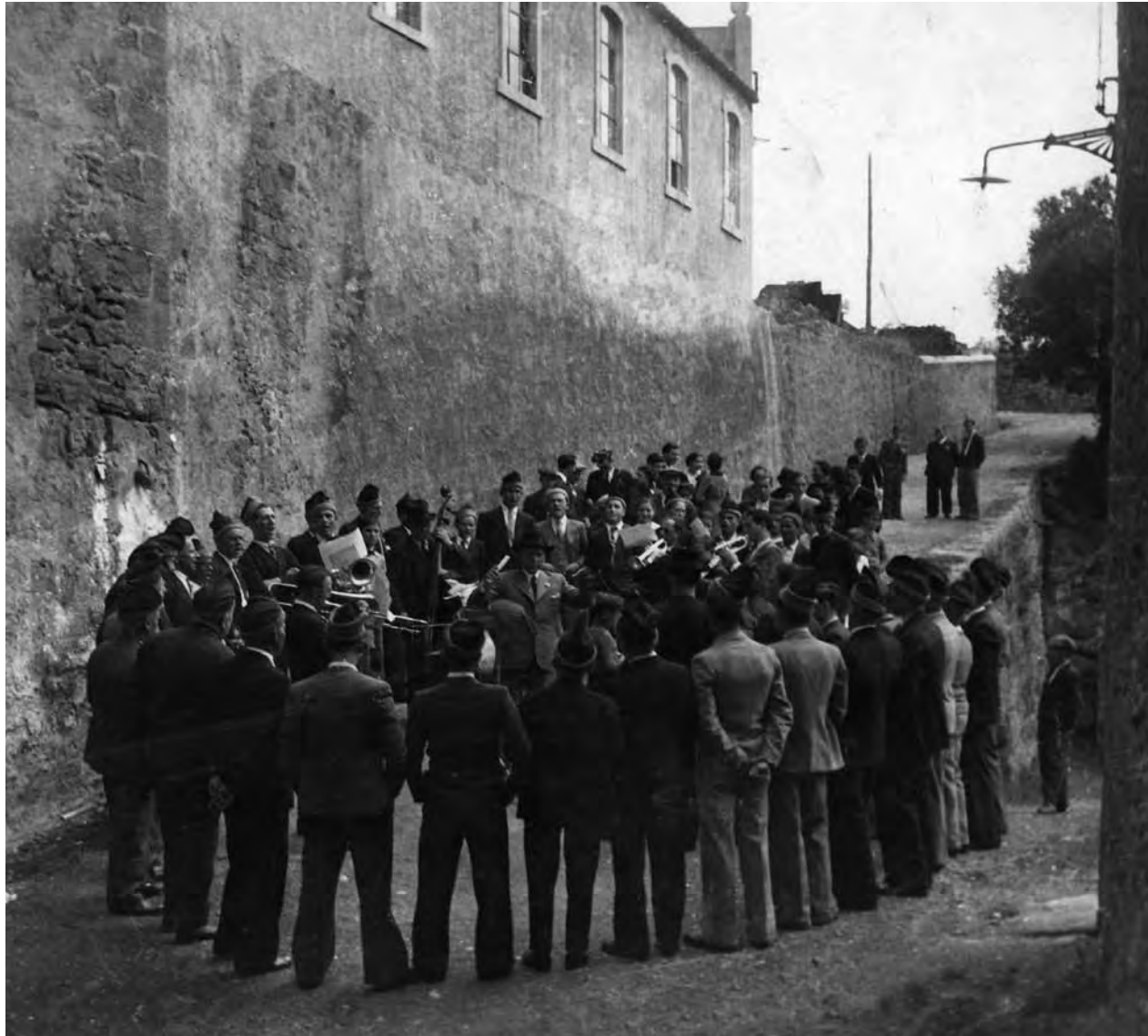
Fins al 12 de juliol de 1936, darrer ple abans de l'esclat de la Guerra Civil, Castelladral no veurà el retorn definitiu de la minoria d'esquerres. Abans, a l'abril i encara amb la presència només dels regidors de la Lliga, l'alcalde Ramon Serra i Camps havia presentat la seva dimissió i els set regidors escollien Joan Coca Brunet com a nou alcalde. En el seu discurs el nou alcalde "fa palesa la seva lamentació sincera en advertir l'absència dels companys de la minoria que persisteixen en la seva actitud de no integrar-se en les seves tasques, fent vot a fi que el seu retorn esdevingui ben prompte en benefici de la concòrdia entre els pobletans i en suport dels sagrats interessos del municipi".

Ramon Sala Besa tornarà a l'Ajuntament en el ple del 8 de juliol, però no és fins al següent ple que la minoria d'esquerres hi és tota present i, per tant, l'Ajuntament de nou íntegrament constituït com abans dels fets del Sis d'Octubre. Però l'esclat de la guerra va fer que el consistori restablert només es reunís durant una sessió. Un fet ben significatiu dels anys convulsos que visqué Navàs.

Tot i l'augment de la tensió política, la vida social no s'aturava, com veiem en aquesta cantada de Caramelles a la Baixada del Molí de la colònia de Palà de Torroella, l'any 1936, pocs mesos abans de l'esclat de la Guerra Civil.

El cor era dirigit per Genís Faura i van ser les primeres i úniques caramelles a Palà fins als anys cinquanta. Imatge: Arxiu del Grup de Recerca de Palà de Torroella.

EL BIENNI NEGRE A NAVÀS.
ELS FETS DEL SIS D'OCTUBRE (1934-1936)

PER SABER-NE MÉS

Consulteu mitjançant aquest codi QR els principals documents relacionats amb els fets del Sis d'Octubre a Navàs, com també el capítol del llibre *La veritat dels fets del Sis d'Octubre* dedicat a Navàs i l'enllaç a la tesi doctoral que analitza els successos a Catalunya. També hi trobareu les actes dels llibres de plens de l'Ajuntament en aquella època i curiositats d'aquells anys. Es tracta d'un espai obert a la incorporació de noves dades i futures ampliacions.

En aquest ple, a més a més, torna a quedar en evidència la gran distància que continua existint entre ambdós bàndols, per exemple, en referència als afers religiosos. Durant el ple, el conseller Sala Besa presenta dues denúncies davant del consistori, una de les quals té a veure amb una possible exclusió dels cens electoral de veïns compromesos o afectats per la persecució judicial dels fets del Sis d'Octubre, cosa que perjudicava clarament les opcions progressistes. Besa demana que es rectifiqui aquest error per tal d'evitar possibles contrarietats el dia que s'hagin de celebrar eleccions. L'anterior alcalde, Serra, va afirmar que tot i que el cens tenia la seva firma la culpa era del secretari, que és qui tenia l'obligació de conèixer les lleis i no un "alcalde rural" (sic) com era ell, i

assegurava que estava fent gestions per esmenar l'error. L'alcalde del moment, Joan Coca, va acabar dient que l'Ajuntament no havia tingut res a veure en això però que ho solucionaria.

L'altra denúncia que Sala Besa realitza a l'Ajuntament és la d'haver d'enviat informes amb acusacions al jutjat militar pel sumari pels fets del Sis d'Octubre de 1934. Segons ell, aquest fet va agreujar la situació dels veïns subjectes al procediment. Aquesta sembla que és la causa per la qual la minoria d'esquerrers no s'havia reintegrat fins aleshores a l'Ajuntament i exigeix que per poder continuar convivint amb dignitat al consistori i prestar la col·laboració entusiasta a què estan disposats calia que l'Ajuntament declarés solemnement la seva disconformitat amb la redacció d'aquests informes. L'exalcalde Ramon Serra Camps digué que s'havia vist obligat a donar informació al jutjat militar, però que es va limitar a ressenyar els esdeveniments i va declinar tota responsabilitat si van aparèixer noms i altres circumstàncies més enllà de les que ell va declarar. El regidor Sala li va replicar que les obligacions d'un alcalde són atenuar les coses i no agreujar-les, com es va fer en les citades informacions dels successos revolucionaris, que ell condemna. Queda demostrat, doncs, que els fets del Sis d'Octubre del 1934 continuaven marcant la vida política del municipi a les portes de la Guerra Civil.